

druipend wordt. De overige 85% zou blijvend (!) van de diverse overheden moeten komen.”

De sessies over Digitaal Depot trokken veel belangstelling, ook van niet-archivarissen. **Bart Severi** luisterde onder meer naar de lezing van Hilde Van Ongevalle over Digitaal Archiveren met Alfresco: “De veel kortere afstand tussen het archief van het Vlaams Parlement en haar archiefvormers en -gebruikers had niet alleen een sterke impact op de systeemkeuze, maar ook op de eigen archiefwerking. Tijdens het traject stelde het archief vast dat ook de eigen werkprocessen scherpgesteld moesten worden, zodat een geïntegreerd beheer van het papieren en het digitale archief mogelijk was. Daarmee werd helder geïllustreerd dat de implementatie van een digitaal depot niet alleen een ingrijpend veranderingstraject oplegt aan de archiefvormer, maar ook aan de archiefinstelling.”

Binnen diezelfde sessie bracht **Luc De Munck** verslag uit van een Digitaal Archief in tien stappen: “Sonja Schaule gaf tot slot aan dat deze 10 stappen misschien afschrikwekkend overkomen, maar dat het vooral belangrijk is om hiermee van start te gaan en dan stap voor stap een digitaal depot uit te bouwen. Uiteraard moet de eigen organisatie daarbij altijd het uitgangspunt vormen, en moet het duidelijk zijn waar ze naartoe wil. Digitaal archiveren zal steeds een ‘work-in-progress’ blijven, de publicaties van eDavid (zie www.edavid.be) bieden alvast een stevige houvast voor iedereen die met deze uitdaging wordt geconfronteerd. En wie is dat niet in de archiefwereld?”

Tot slot was er ook de nodige aandacht voor documentbeheer. **Els Michiels** was niet onder de indruk van de lezing over Moreq 2: “Het jammere aan deze lezing was dat de spreker niet inging op de effectieve inhoud van Moreq. De spreker wilde het publiek vooral zin doen krijgen om Moreq te lezen. Hierdoor bleef het publiek echter sterk op zijn honger zitten.”

In de presentatie van Annelies O over documents@stad hoorde Els Michiels dan weer een interessante belofte: “Met de Toolbox kan de informatiebeheerder de bestaande mappenstructuur binnen zijn dienst overzichtelijk weergeven. (...) Op Informatie Aan Zee deed stadsarchief Antwerpen de belofte dat deze toolbox binnen afzienbare tijd ter beschikking van de hele archiefsector wordt gesteld. Voor het zover is, worden eerst nog een aantal extra functies toegevoegd. Het is dus nog even wachten om zelf met de Toolbox aan de slag te gaan ...”

Op www.vbad.be/InformatieaanZee/verslagen staan alle verslagen gebundeld. Volgende bezoekers stuurden ons een uitgebreid verslag door: Luc De Munck, Martine De Reu, Hermione L'Amiral, Annelies Nevejans, Els Michiels, Geert Puype, Bart Severi, Jan Stuyck, Dieter Suls, Hilde Vanoverbeke, en Hedwig Van den Bossche. Francis Vlieghe zorgde voor de samenvatting.

Een impressie van de rol van bibliotheken in Berlijn, voor en na de Wende

Books can change your point of view. Met grote artistieke letters staat het geschilderd op de achtergevel van de bibliotheek, langs de sporen van het station van Jette. Duizenden treinreizigers lezen het elke dag, tenminste, als ze even de moeite doen om ondersteboven te kijken. Want ook die boodschap zit erin: boeken kleuren niet altijd binnen de lijntjes, kunnen averechts zijn en als ze het verschil maken, zijn ze het misschien wel d'office. Niet voor niets staat deze affirmatieve stelligheid gekalkt op de gevel van een boekenhuis. Want boeken zonder lezers kunnen niets. Het belang van de verspreiding van boeken kan nauwelijks worden onderschat. Het belang van bibliotheken bijgevolg evenmin. Midden in de voorbereiding voor de feestelijkheden van Mauerfall09 ging LOCUS in Berlijn op zoek naar de rol van bibliotheken in het herenigingsproces. En dat bleek tweërlei: de bib als aanbieder van informatie en vorming speelde een niet te onderschatten rol in de climax die leidde naar de vreedzame val van de muur. Vervolgens was er de honger van de Oost-Duitse lezer om zich de lang verboden lectuur en literatuur eigen te maken. Ten slotte is er ook de rol van de bibliotheken om vandaag, in een voortdurend veranderende omgeving, een relevante maatschappelijke functie op te nemen.

Herr Richter is Oost-Berlijner. Vandaag maakt hij deel uit van het Robert-Havemann Gesellschaft dat zich tot doel stelt de recente Duitse geschiedenis uitvoerig en genuanceerd te documenteren. Twintig jaar geleden was hij een van de vele geëngageerde jongelui die zich inzetten voor een illegaal circuit van kunst, cultuur- en literatuurverspreiding. Ze vonden daartoe een onderkomen in de kerk. “Hoewel oost en west een uiteenlopende politieke geschiedenis schreven, deelden de inwoners dezelfde bekommernissen,” vertelt Uwe Richter. “De zorg om het milieu, de wereld-

vrede, de rechten van de mens, demilitarisering, ... In West-Berlijn was dat evident, in het Oosten allerminst. Omdat er geen vrije organisatie mogelijk was, zochten en vonden aanhangers van de vredesbeweging een onderkomen in de kerk, de enige plek waar politie en (officiële) politiek buiten bleven. De betekenis van de Gethsemanekirche waar wekenlang een vreedzame wake werd volgehouden, is intussen bekend, maar ook de Zionkirche in Oost-Berlijn speelde een belangrijke rol. Jongeren richtten er de **Umwelt Bibliothek** in, die vooral met milieu bezig was, maar tegelijk een plek verschafte waar ze op een vrije manier konden lezen en discussiëren. Snel ontstond er een kleine galerie en organiseerde men lezingen en concerten. Verboden boeken werden overgetikt met doorslagpapier. De oplage was daarvoor beperkt, maar elk boek had 1000 lezers. Wie werd betrapt op het bezit van een exemplaar werd opgepakt. Vaak was zo'n bibliotheek het initiatief van twee of drie jonge mensen. De betekenis ervan werd pas echt duidelijk toen bleek dat her en der en helemaal los van elkaar, vergelijkbare initiatieven aan de gang waren. De behoefte om uit

te breken uit het enge regime-denken had zich op verschillende plaatsen hertaald in de nood aan lectuur, literatuur en discussie, de core-business van bibliotheken."

Leeshonger

De leeshonger van de Oost-Berlijners bleek pas echt na de val van de muur. West-Berlijnse bibliotheken werden overspoeld door Oost-Berlijnse lezers op zoek naar 'verboden boeken': dissidente auteurs, nieuwe media, politieke getuigenissen uit het westen, ... Berlijn kon niet anders dan ad hoc te investeren in collectie-uitbreiding; de bibs werden nagenoeg geplunderd. Tegelijk maakte de stadsstaat middelen vrij voor de uitbouw van bibliotheken in de oosterse districten. Intussen was in Berlijn een ware volksverhuizing op gang gekomen. Grote investeringsprojecten veranderden niet alleen het uitzicht van de stad, ze veroorzaakten zowel wrange verdringingseffecten als genereuze aantrekkingspolen. Arme wijken werden hip, hippe wijken verarmden, een slingerbeweging die tot vandaag aan de gang is gebleven. En

daartussenin dienden de bibliotheken, met een geldpot die snel uitgeput bleek, zich staande te houden. Bijna onmogelijk, en de gevolgen bleven dan ook niet uit.

Antiquariaten

Vele bibliotheken die na de val van de muur een plotse boost kregen, overleefden niet. Filialen gingen dicht en omwille van een lege stadskas besloot de overheid de werkmiddelen drastisch terug te schroeven. Frau Alice Ströver, voorzitter van de commissie cultuur in het Berlijnse parlement, is daar niet over te spreken. "We moeten dringend een dynamischer bibliotheekbeleid op gang brengen, maar die bevoegdheid ligt op districtsniveau en daar is de bib geen zorg. Daardoor vinden vele bibliotheken geen aansluiting bij nieuwe evoluties en worden ze stilaan antiquariaten." Waar er positieve wendingen komen, aarzelt de overheid om soepele beleidsmaatregelen te treffen. Alice Ströver geeft het voorbeeld van de districten Tempelhof-Schöneberg en Prenzlauer Berg. Daar ontstond protest rond de sluiting van een bibliotheekfiliaal, dat uiteindelijk door bewoners werd overgenomen. Het loopt perfect, maar wellicht wordt de vestiging uitgesloten uit het gemeentelijke verwerkingssysteem omdat er geen ambtenaar meer aanwezig is.

Neukölln

En toch ontwikkelt zich tussen deze kommer en kwel vernieuwing die verschil kan maken. Het district Neukölln heeft het grootste migratiecijfer van Berlijn: meer dan 60 procent van de bevolking is van niet-Duitse afkomst. Armoede, werkloosheid en sociale achterstelling vormen de belangrijkste beleidsuitdagingen. En het is hier dat een vernieuwend cultuurbeleid, waar ook bibliotheken een rol in opnemen, steeds meer verschil maakt. Vertrekkend vanuit een scherpe sociale en stedenbouwkundige analyse, werd een visie ontwikkeld gericht op leefbaarheid, participatie en burgerzin. Cultuur is er, ondanks de samenlevingsproblemen, in geslaagd de focus op positieve verhalen te richten. De Helen-Nathan-Bibliotheek, ondergebracht op de hoogste verdieping van een winkelcomplex in hartje Neukölln, trekt resoluut de educatieve kaart: 'Informationskompetenz + Medienkompetenz + Lesekompetenz = die Bibliothek'. Een ambitieus programma dat de bib niet alleen vorm kan geven. Ze sluit daartoe partnerschappen met sociale projecten uit de buurt, vindt aansluiting bij het wijkmanagement en roept hulp en advies in van experts. Bibliotheekmedewerkers worden heropgeleid: de sociale evoluties in de buurt noodzaken andere competenties. De Helen Nathanbib is nog bescheiden over de resultaten, maar ondanks alle praktische bezwaren, houdt ze koers. En ze is daarmee één van de baanbrekers. "Tot nog toe werd het potentieel van bibliotheken schromelijk onderschat," zegt Frau Kolland, hoofd cultuur en bibliotheken, "en dat ligt voor een groot stuk aan henzelf. Het ontbreekt de bibs aan een sociale reflex die

de interactie met publiek en omgeving aanwakkert. Dat ligt niet aan de medewerkers; het is vooral een probleem van opleiding. Die heeft geen oog voor bijkomende effecten. Natuurlijk moeten bibliotheekmedewerkers geen maatschappelijk assistenten worden, maar ze moeten wel socio-culturele reflexen hebben. De bib is immers een van de weinige plaatsen waar jonge moslimvrouwen vrij kunnen vertoeven, het is een stille plek voor grote gezinnen, het is een haard voor culturele uitwisseling. We trachten met een projectmatige aanpak dit bewustzijn aan te scherpen, maar vele bibliotheken houden zich voorlopig afzijdig." En dat terwijl van bibliotheken een enorme kracht kan uitgaan, de recente geschiedenis heeft het andermaal bewezen.

Hilde De Brandt,

Stafmedewerker LOCUS, cultuur & samenleving

Lees het volledige verslag op www.locusnet.be

Impressies over de reis op www.gemeenschapsvorming.be
www.stadtbibliothek-neukoelln.de

Jon Orwant. Foto: Timothy Vollmer.

(<http://www.flickr.com/photos/sixteenmilesofstream/>).

Google Book Settlement

Op het World Library and Information Congress in Milaan was de boodschap van Google duidelijk. Jon Orwant, Engineering Manager van de internetgigant, vatte de missie van zijn bedrijf samen: Google wil gebruikers een antwoord bieden op hun vragen. Die antwoorden staan soms in boeken. Vandaar dat Google nu in samenwerking met steeds meer bibliotheken op grote schaal boeken inscaneert. Op dit moment digitaliseert Google ongeveer 30 miljoen boeken, maar in zijn antwoord op een vraag uit de zaal gaf Orwant toe dat de ambitie veel verder reikt. Er zijn door de eeuwen heen naar schatting 100 miljoen boeken gepubliceerd. Als het enigszins mogelijk is, wil Google ze allemaal inscannen.

Niet iedereen is zo gelukkig met Google Books. In de Verenigde Staten hebben auteurs en uitgevers tegen het bedrijf een proces aangespannen. Zij zijn van mening dat Google een inbreuk pleegt op het auteursrecht door boeken te scannen die nog auteursrechtelijk beschermd zijn. Het gaat om een zogenaamde 'class action': de eisers spreken namens alle auteurs en uitgevers. De uitspraak zal dan ook gelden voor auteurs en uitgevers die zich geen partij gesteld hebben. In België en de meeste Europese landen bestaat deze vorm van procesvoering niet.

Google wil een vonnis vermijden en probeert met de eisers tot een minnelijke schikking te komen: het Google Book Settlement. De schikking moet bekrachtigd worden door de rechtbank die daarover een hoorzitting organiseert. Dit was

het onderwerp van een debat op het IFLA-congres in augustus waar Orwant het woord voerde. De advocaat **Jonathan Band** gaf er toelichting bij de inhoud van de schikking. Deze heeft alleen betrekking op boeken en uittreksels eruit, dus niet op bijv. tijdschriftartikelen of illustraties. Voor alle boeken die Google scande t.e.m. 5 mei 2009 betaalt het bedrijf een eenmalige vergoeding van 45 miljoen dollar. Voor boeken die na die datum gedigitaliseerd worden, maakt de schikking een onderscheid tussen 'in druk' en 'niet in druk'. Als het boek commercieel niet meer verkrijgbaar is (niet in druk), dan mag Google het weergeven zonder toestemming van de rechthebbenden. Het bedrijf kan dan toegang tot de boeken verkopen, mag een deel ervan weergeven in een voorvertoning, mag fragmenten van enkele regels opnemen in zoekresultaten en mag gebruikers via een beperkt aantal terminals in bibliotheken gratis toegang verlenen. Rechthebbenden kunnen Google wel verbieden om hun boeken weer te geven ('opt out') door dit te melden. Boeken die nog commercieel verkrijgbaar zijn (in druk), mag Google wel gebruiken, maar niet weergeven. Ze mogen dus wel gescand en geïndexeerd worden, maar ze zullen niet verschijnen in zoekresultaten en ze kunnen niet geraadpleegd worden door gebruikers. Rechthebbenden kunnen Google wel de toestemming geven om hun boeken toch te tonen ('opt in'). Twee kopieën van Googles databank worden gehost bij wetenschappelijke instellingen en zijn daar beschikbaar voor 'niet-consumptief' onderzoek. Wetenschappers kunnen er gebruik van maken, zolang ze de boeken die erin opgenomen zijn niet lezen. Linguïstische analyse of onderzoek naar de boekproductie in een bepaalde periode of bepaalde regio zijn zo mogelijk.

De overeenkomst bepaalt dus dat Google verder mag